

Letnji ekološki kamp "Đerdap 2003."

Grupa za rad sa lokalnim zajednicama

Miroslav Tadić Marina Ilić Miloš Jarić Tijana Spasić
Ekološko društvo "Endemit"

SAŽETAK

Održivi razvoj je jedna od osnovnih politika budućeg življenja na planeti u skladu sa pravilima i pravima prirode. Čovek je svojim dosadašnjim aktivnostima u velikoj meri zagadio ili dramatično ugrozio životnu sredinu. Prirodna bogatstva Zemlje se i dalje prekomerno troše i dovode do granica rezervi.

U prvom redu neophodno je zakonski i praktično (organizaciono) rešiti probleme vezane za kvalitet i unapređivanje životne sredine. Ta pitanja je sada gotovo nemoguće rešavati bez uvođenja održivog razvoja kao vodeće ideje u reformskim procesima.

U procesu tranzicije veoma je bitno informisati i obrazovati stanovništvo o promenama koje su neminovne kako u svim društvenim, naučnim i privrednim delatnostima, tako i u oblasti zaštite i unapređivanja životne sredine.

Ekološko društvo „Endemit“ je do sada vršilo niz aktivnosti koje se tiču obrazovanja i informisanja građana u oblasti ekologije i zaštite životne sredine. Između ostalog, realizovani „Letnji ekološki kampovi“ na teritoriji nacionalnog parka Đerdap, imali su za cilj da stanovništvo lokalnih zajednica zainteresuju za sopstveno životno okruženje.

Prema podacima sa poslednjeg „Letnjeg ekološkog kampa“, kvalitet životne sredine nije na zadovoljavajućem nivou. Iako je priroda tog dela Karpatske Srbije relativno očuvana, veliki je pritisak koji slaba ekonomija, neobrazovanost, neinformisanost i depopulacija imaju na prirodne resurse i kvalitet životne sredine uopšte.

Pored ekonomskih problema, veliki je problem u prosečno slaboj obrazovanosti i informisanosti stanovništva. Mladi ljudi napuštaju domove u potrazi za boljim i perspektivnijim životima. To nije problem samo malih mesta poput Mosne, Sipa, Boljetina, Tekije, već i većih gradova poput Kladova, Donjeg Milanovca, Golupca, pa i Bora i Majdanpeka. Međutim, postojanje mladog stanovništva, moralna načela i obaveze koje smo preuzeli u međunarodnim dokumentima obavezuju nas da mnogo više radimo na obrazovanju i informisanju lokalnog stanovništva o mogućnostima za prevazilaženje i rešavanje problema vezanih za životnu sredinu a po principima održivog razvoja.

SUMMARY

Sustainable Development is the future policy of living with the nature and by its rules. Humans have so far seriously deteriorated or endangered the environment. Natural resources of the Earth are still over consummated and placed in the range of disappearance.

In first line, it is necessary to make certain changes in law and organization policy in order to protect and improve the environment. It is almost impossible to achieve this without taking the Sustainable Development concept into consideration.

In the transition processes, it is essential to keep people informed and make them educated about the changes that are going to happen not only science, economy and legal system, but in all other aspects of society including the environment.

Ecological Society ENDEMIT have so far conducted numerous activities associated with awareness raising and environmental education. During the Summer Environmental

Camps, held in Djerdap National Park, members of the Local Communities Group started the Environmental Awareness Raising Campaigns for the local people.

According to the latest data on the status of the National Park Djerdap Environment Quality, much is to be done if we want this status to be improved. Respecting the fact that this part of Serbia, known as Danube-Carpathian Serbia Region, still has preserved nature, it is pitty to see what degrading effects bad economy, environmental ignorance, lack of information and depopulation perform not only on nature but on life quality in general.

Young people leave their homes in a search for better life elsewhere. This does not imply solely on small villages such as Mosna, Sip, Boljetin, Tekija, but on the huge cities such as Kladovo, Donji Milanovac, Golubac even Bor and Majdanpek.

However, the existance of the young people, moral and legal obligations we undertaken by contracting various multilateral agreements, oblige us to educate and inform local citizens on how to deal with mentioned environmental problems on the Sustainable Development principles.

Uvod

Održivi razvoj je jedna od osnovnih politika budućeg življenja na planeti u skladu sa pravilima i pravima prirode. Čovek je svojim dosadašnjim aktivnostima u velikoj meri zagadio ili dramatično ugrozio životnu sredinu. Prirodna bogatstva Zemlje se i dalje prekomerno troše i dovode do granica rezervi. Industrijska proizvodnja je i dalje u ekspanziji, ali je tehnologija koja se u procesima koristi, u najvećem broju slabije razvijenih zemalja i dalje primitivna i ne spojiva sa pravilima zaštite i unapređivanja životnog okruženja. U poljoprivredi se koriste mnoga hemijska sredstva koja smanjuju kvalitet namirnica i često trajno zagađuju zemljište. Voda, posebno ona koju čovek koristi za piće, je sve više zagađena ili ugrožena ljudskim aktivnostima. Količina ugljen dioksida, glavnog uzročnika efekta staklene bašte i dalje raste, a prisutni su i drugi globalni problemi poput kiselih kiša, gubitka ozonskog omotača i ekspanzije brojnosti ljudske populacije.

Sveukupno gledano, čovečanstvo je veoma narušilo prirodnu (ekološku) ravnotežu planete. Da bi se svim navedenim, kao i preostalim problemima životne sredine, stalo na put, neophodno je bilo usmeriti ljude na novi put i filozofiju egzistencije, ili bolje rečeno koegzistencije sa prirodom i njenim resursima – ka održivom razvoju. Ovaj pojam, danas prihvataju sve razvijene zemlje, ali i veliki broj zemalja u tranziciji kojima se održivost i težnja ka održivosti nameću kao jedan od preduslova priključivanja razvijenim zemljama.

Region Jugoistočne Evrope predstavlja, sa sadašnjeg stanovišta, jedan od delova Evrope koji je u najintenzivnijim procesima tranzicije. Dok je Mađarska već pristupila zajednici evropskih zemalja, Bugarska i Rumunija uveliko za to pripremaju svoju ekonomiju, politiku, kulturu i društvo u celini. Srbija i Crna Gora, zajedno sa preostalim zemljama Zapadnog Balkana treba još dosta toga da učine kako bi bili i zvanično uzeti u proces razmatranja za pripajanje EU. U prvom redu neophodno je zakonski i praktično (organizaciono) rešiti probleme vezane za kvalitet i unapređivanje životne sredine. Ta pitanja je sada gotovo nemoguće rešavati bez uvođenja održivog razvoja kao vodeće ideje u reformskim procesima.

U procesu tranzicije veoma je bitno informisati i obrazovati stanovništvo o promenama koje su neminovne kako u svim društvenim, naučnim i privrednim delatnostima, tako i u oblasti zaštite i unapređivanja životne sredine. Obrazovanje i informisanje treba da se odvija na svim nivoima, počev od predškolske dece, pa preko različitih nivoa školske dece i mladih do odraslih. Pri tome, treba uzeti u obzir i uključiti sve obrazovne profile građana. Obrazovanje mora postati reformisano u skladu sa potrebama i svakako treba da bude vođeno između ostalog zaštitom životne sredine i održivim razvojem.

Konkretan problem

Ekološko društvo „Endemit” je do sada vršilo niz aktivnosti koje se tiču obrazovanja i informisanja građana u oblasti ekologije i zaštite životne sredine. Između ostalog, realizovani „Letnji ekološki kampovi” na teritoriji nacionalnog parka Đerdap, imali su za cilj da stanovništvo lokalnih zajednica zainteresuju za sopstveno životno okruženje.

Grupa za rad sa lokalnim zajednicama aktivno je vršila informisanje i pozivala na dijalog i iznošenje ličnih stavova stanovnike nacionalnog parka Đerdap. Pri tom, dobili smo uvid u stanje životne sredine u tom delu Srbije, kako od samih građana, tako i od zvaničnih predstavnika lokalne samouprave i predstavnika zaštićenog prirodnog dobra.

Prema podacima sa poslednjeg „Letnjeg ekološkog kampa”, kvalitet životne sredine nije na zadovoljavajućem nivou. Iako je priroda tog dela Karpatske Srbije relativno očuvana, veliki je pritisak koji slaba ekonomija, neobrazovanost, neinformisanost i depopulacija imaju na prirodne resurse i kvalitet životne sredine uopšte. Većina lokalnog stanovništva je bila zaposlena u rudarsko-industrijskim postrojenjima Bora i Majdanpeka. Zaustavljanjem i smanjenjima proizvodnje u tim firmama, stanovništvo je ostalo bez izvora primanja ili su ta primanja svedena na minimum. Imajući u vidu činjenicu da je skoro svo plodno tle potopljeno izgradnjom hidroenergetskih postrojenja „Đerdap I i II” na Dunavu, lokalno stanovništvo je ostavljeno bez alternativnih izvora privređivanja, kao što je na primer poljoprivreda. Budući da su nastanjeni u prvoj, drugoj ili trećoj zoni zaštite, lokalnom stanovništvu nije ostavljena mogućnost da žive od poljoprivrednih delatnosti. Takva situacija je uslovlila prekomernu ili ilegalnu seču šuma, prekomeran ili ilegalan lov i ribolov. Takvo stanje, pored zakonske neregularnosti, definitivno neće odvesti ovaj kraj naše zemlje na put održivosti. Problem depopulacije ove po etničkom sastavu, tradiciji, kulturno-istorijskim spomenicima, jedinstvene oblasti u Srbiji, takođe ne vodi ka održivom razvoju. Na osnovu podataka sa poslednjeg popisa stanovništva, u svim mestima gde su sprovedena istraživanja došlo je do smanjenja broja stanovnika osim u Novom Sipu (*tab.1.*). Veliki je problem u prosečno slaboj obrazovanosti i informisanosti stanovništva. Mladi ljudi napuštaju domove u potrazi za boljim i perspektivnijim životima. To nije problem samo malih mesta poput Mosne, Sipa, Boljetina, Tekije, već i većih gradova poput Kladova, Donjeg Milanovca, Golupca, pa i Bora i Majdanpeka. Međutim, postojanje mladog stanovništva, moralna načela i obaveze koje smo preuzeli u međunarodnim dokumentima obavezuju nas da mnogo više radimo na obrazovanju i informisanju lokalnog stanovništva o mogućnostima za prevazilaženje i rešavanje problema vezanih za životnu sredinu a po principima održivog razvoja.

	<i>Popis 1991.godine</i>	<i>Popis 2002.godine</i>
<i>Brnjica</i>	531	391
<i>Dobra</i>	755	678
<i>Boljetin</i>	803	672
<i>Donji Milanovac</i>	3338	3132
<i>Golubinje</i>	1305	1079
<i>Tekija</i>	1129	967
<i>Novi Sip</i>	812	909
<i>Kladovo</i>	9626	9142

Tab.1. Broj stanovnika po popisu 1991.godine i po popisu 2002.godine

Lokane vlasti nisu dovoljno osposobljene da prevazilaze nastale probleme, opštinske i republičke vlasti, pored aktuelne nestabilne politike, nisu dovoljno zainteresovane. Stoga je

neophodno intenzivnije raditi na informisanju i obrazovanju mladih ljudi, aktivista lokalnih nevladinih organizacija, predstavnika lokalne uprave, učenika i studenata.

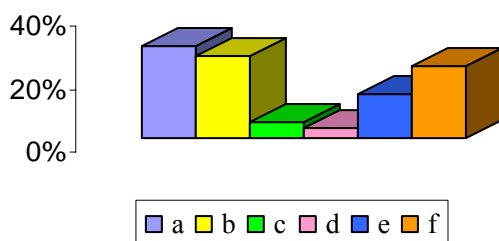
U Daljem tekstu je naveden primer Kladova kao najvećeg grada koji se nalazi na samom ulazu u nacionalni park i koji predstavlja svojevrsni centar aktivnosti celokupnog područja.

Kladovo

Posetu Kladovu smo obavili 11.07.2003. godine. Tom prilikom smo ankerirali građane i obavili nekoliko razgovora sa ljudima koji bi mogli da budu zainteresovani za rešavanje problema iz oblasti zaštite životne sredine.

Obrazovni profil anketiranih građana Kladova je sledeći: najveći je procenat (50%) građana sa srednjom stručnom spremom. Potom slede građani univerzitetskog obrazovanja (23%), penzioneri (11%), poljoprivrednici (12%), učenici (3%), dok ispitanih građana koji imaju završenu samo osnovnu školu nije bilo. Što se tiče dužine boravka (život i rad), najveći procenat stanovništva živi na teritoriji mesne zajednice Kladovo od svog rođenja (46%). Potom slede građani koji na teritoriji mesne zajednice žive više od deset godina (38%), dok je najmanji broj novopridošlih stanovnika u Kladovu, svega 15%.

Koji problemi iz neposrednog životnog okruženja najviše pogađaju vas i vaše sugrađane?

Graf.1. *a-Nedovoljno interesovanje republičkih vlasti za probleme ovog regiona, b-Nedovoljno interesovanje opštinskih vlasti, c-Nedovoljna mogućnost za obrazovanje i informisanje u ovom području, d-Krivolov na Dunavu, e-Nedovoljna angažovanost sugrađana na zaštiti životne okoline ovog područja, f-Neki drugi problem*

Na pitanje koji problemi iz neposrednog životnog okruženja najviše pogađaju vas i vaše sugrađane, građani su mogli da odgovore sa tri od ponuđenih šest odgovora. Najveći broj ispitanika je konstatovao da im najviše smeta nedovoljno interesovanje republičkih vlasti za probleme životne sredine njihovog kraja. Na drugom mestu građani su pokazali i ozbiljnu samokriričnost, te su kao važan problem naveli nedovoljno sopstveno i angažovanje svojih sugrađana na rešavanju problema neposrednog životnog okruženja. Treći, ali ne mnogo manji problem, po mišljenju lokalnog stanovništva predstavlja nelegalan izlov ribe na reci Dunav, koji je po svemu sudeći međudržavni koliko i lokalni problem. Potom redom slede problemi nedovoljnog interesovanja lokalnih opštinskih vlasti za environmentalne probleme, nedovoljna mogućnost za informisanje i obrazovanje o pitanjima zaštite životne sredine u lokalnim zajednicama. U rubrici neki drugi problem, ispitaní građani Kladova su navodili

sledeće: *Rumunske fabrike zagađuju vazduh; Aerozagađenja, blizina atomske centrale, teška voda koje ulaze u jezero su kancerogene (3); Iperit, bojni otrovi iz rumunskih fabrika; Smeće; Azbesne cevi u vodovodu; Teške vode-karcinom-manjak insekata, loša voda; Zagađenost vazduha i teška voda; Nedovoljna briga o mladima; Deponije smeća kod Sipa; Loše uređena obala;Kkoncentracija zagađivača na Dunavu;Tteška voda i otpad;* U rešavanju ovih navedenih problema, prema mišljenjima ispitanika treba da učestvuju na prvom mestu građani i opština zajedno sa odgovarajućim institucijama iz cele zemlje (50%). Drugo mesto dele republičke i opštinske vlasti zajedno (po 21%). Pošto se samoangažovanje građana nalazi na zadnjem mestu (8%) smatramo da je to posledica prethodno konstatovane nedovoljne mogućnosti za obrazovanje i informisanje iz oblasti životne sredine.

Lokalno stanovništvo je veoma svesno niskog stepena obrazovanja mladih naraštaja o zaštiti životne sredine, takvo mišljenje ima 50% ispitanika. Sličan procenat smatra da je to obrazovanje, uslovno rečeno, dobro (46%), dok je najmanji procenat stanovništva (4%) imao pozitivan stav prema sadašnjem kvalitetu environmentalnog obrazovanja.

Pravilo je da lokalne zajednice imaju izraženo dobru saradnju između građana i lokalnih vlasti. U Kladovu 68% ispitanih građana smatra da je saradnja opštinskih vlasti sa njima na nezavidnom lošem nivou, 20% smatra da je ta saradnja zadovoljavajuća, a 12% da je dobra. Zanimljivo je da niti jedan ispitanik nije imao komentar da je saradnja opštinskih vlasti sa njima odlična. Jedno od naših pitanja je glasilo: „Da li možete da saznate od nadležnih ljudi i institucija sve informacije u vezi sa kvalitetom vaše neposredne životne sredine?“. Od ponuđenih odgovora, najviše ispitanika se opredelilo za odgovor koji glasi: Ne, nikako (48%). Mali broj ispitanika ima pristupa takvim informacijama uz određene poteškoće (24%) ili preko poznanstava (12%). Veoma je zabrinjavajuća činjenica da svega 16% ispitanih građana ima potpun pristup relevantnim informacijama o neposrednom životnom okruženju. Takva situacija je prema odredbama Arhuske konvencije o slobodnom protoku ovih informacija apsolutno neprihvatljiva. Pribavljanje informacija vezanih za stanje, zaštitu i unapređivanje životne sredine, građani Kladova vrše u najvećem broju slučajeva putem televizije i radija (36%). Tome relativno doprinosi i činjenica da je dostupnost alternativnih izvora informacija poput strukovnih časopisa, interneta i nevladinih organizacija veoma slaba. Na drugom mestu se nalazi dnevna štampa (27%). Veoma je obeshrabrujuća činjenica da se na trećem mestu po zastupljenosti nalazi odgovor da ne postoji način da se bilo šta sazna o stanju životne sredine (19%). Manji deo građana (8%) je priznao deo krivice odgovorivši da nije sposoban da dođe do takvih informacija. Svega 2% građana za informisanje po ovom pitanju koriste strukovne časopise, nevladine ili vladine organizacije. Niti jedan ispitanik nije naveo upotrebu internet mreže.

Deveto pitanje se može još nazvati i građanskim inicijativama, jer služi da utvrdi stav građana prema mogućnostima za samoinicijativno organizovanje u cilju poboljšanja kvaliteta neposredne životne sredine. Odgovori su bili sledeći: *Samo nadležne institucije mogu nešto da učine (3); Da se sugrađani samoorganizuju (2); Samodoprinosom; Ništa (3); Iniciranje peticija; Ne znam; Tehnička voda da se koristi za zalivanje zelenih površina; Da se ljudi bolje informišu i organizuju (3); Veće obrazovanje (4); Veće kazne; Sađenje drveća; Akcije za čišćenje kao nekada (2); Saveti opštine meštanima; Stvaranje ekoloških organizacija; Uključivanje u akcije NVO; Veće angažovanje medija.* Zanimljivo je primetiti da veći broj ispitanika nije spreman da preduzme inicijativu povodom rešavanja problema iz neposrednog životnog okruženja zato što im je potrebno još informacija i znanja (44%). Ohrabruje ipak činjenica da je dobar procenat građana spreman na inicijative (32%). Ostatak ispitanika imao je različita opravdanja za nedelovanje: *Teško je organizovati građane zbog opšte apatije (2); Nemem nadležnost; Nema uslove i odgovarajuće ljude; Razočaranost; Nema mogućnosti.*

Dunav

Na pitanje koliko je reka Dunav važna za vaš život, ispitani građani su u najvećem procentu odgovorili da je ona od presudne važnosti za opstanak. Kao objašnjenje su naveli njen *plovidbeni potencijal, mogućnost za uvođenje održivog ribarstva, turizma ali i za proizvodnju energije*. Mali procenat ispitanika je odgovorio da za njih Dunav nema neko veće značenje. Na pitanje o poznavanju broja zemalja kroz koje protiče reka Dunav, građani su imali veoma različite i neprecizne odgovore, koji se kreću od četiri do deset. To svedoči ne samo o niskom stepenu informisanosti, već i o potencijalnoj konfuziji koju je kod građana izazvala političko-ekonomska kriza i pomeranja granica u skorijoj prošlosti. Dunav protiče kroz deset a njegovom slivu prupada sedamnaest evropskih zemalja. Na pitanje kako te podunavske zemlje utiču na kvalitet dunavske vode, građani su odgovorili sledeće: *Loše; Dobro i loš; Rumuni zagađuju a Nemci ne baš; Zagađuju drugi; Velika industrija i fenoli se izlivaju u Dunav; Vode računa na svojim teritorijama a puštaju otpad na granicama; Evroski kolektor; Posebno u poslednjih deset godina se zagađuje; Nikako; Zagađuju ga kao i mi; Voda je dosta bistra i slaba je plovidba; Ne dobro, zagađuju ga; Loše, iz Mađarske dolazi zagađenje; Svi ga podjednako zagađuju; Pozitivno jer ove severne zemlje prečišćavaju otpadne vode; Zemlje Srednjeg toka prerađuju otpadne vode a mi ne.* Stav građana o tome kako Dunav može da doprinese razvoju lokalnih zajednica je sledeći: *Turizam (6); Već je doprinela HE Đerdap; Razvoj ribolova; Puno, Đerdap 1 i 2; Plovni put (2); Navodnjavanje (3); Proizvodnja struje; Uređenje obale; Ne znam.*

Komunikacija građana iz lokalnih zajednica Rumunije i Srbije, na susednim obalama Dunava bila je mnogo svestranija i sveobuhvatnija u prošlosti, pre političko-ekonomske krize. Ranije je bila veća saradnja škola, kulturnih ustanova i sportista. Danas je dominantna trgovina i posao, dok je turizam postao sporedna privredna grana.

Literatura

- ❖ Popis stanovništva Republike Srbije, Beograd, 2002.
- ❖ "Education for Sustainable Development – More Relevant than ever"; Izveštaj Panela za obrazovanje za održivi razvoj, London, Velika Britanija, 2001.
- ❖ Životna sredina u Evropi – Treća procena; Ministarstvo za zaštitu prirodnih bogatstava i životne sredine Republike Srbije, Beograd, 2003.
- ❖ Monografija nacionalni park "Đerdap"; I.P. "Ecolibri", Beograd, 1996.

Podaci o svim ostalim naseljima koja su bila predmet izučavanja Grupe za rad sa lokalnim zajednicama mogu se zatražiti od ekološkog društva ENDEMIT.

Celokupan tekst je pod zaštitom autorskih prava i ne može biti korišćen bez prethodne saglasnosti ekološkog društva ENDEMIT.

Ekološko društvo ENDEMIT
Grupa za rad sa lokalnim zajednicama
Koordinator

Miroslav Tadić